

důsledku drobných strunových smyček cestujících napříč jednotlivými vesmíry. Kniha překvapivě obsahuje velice málo informací o takových předmětech (a *M-teorii* jako takové), a to co zde je, je ukryto uprostřed a důležitost těchto nových objevů je mezi dalšími (často lehce fantaskními) jen těžko postřehnutelná. Greenovi se podařilo velice živě popsat vlastní výzkum a práci svých blízkých kolegů. Když však píše o oblastech, které jemu samotnému nejsou domovskou půdou, dostává se do pozice odměřenějšího reportéra a jeho briskní přirovnání ustupují do pozadí.

Označit *Skrytou realitu* za „fyzikální bestseller“ není dnes, více než dva roky od jejího anglického vydání, vůbec přehnané. Kupříkladu na portálu Amazon.com se daný titul ocitl mezi deseti nejprodávanějšími knihami ledna 2011, což je u prací popularizujících fyziku, nepíše-li je Stephen Hawking, značný úspěch. Jakkoli tedy můžeme být smutní, že se Greenovi v jeho poslední knize nepodařilo překonat (či alespoň dorovnat) vysokou úroveň elegantnosti a zdravou míru nonšalance nastavenou v Elegantním vesmíru, můžeme být naopak klidní, že se ve Skryté realitě široké veřejnosti dostal do rukou pečlivě zpracovaný úvod k multivesmírným teoriím, který mnoha lidem ukáže netušené cesty, jimiž se moderní fyzika, potažmo pak kosmologie v současnosti ubírá.

Marián Sekerák

Dejiny sociálneho a politického myslenia

NOVOSÁD, František a SMREKOVÁ, Dagmar (eds.) (2013): Bratislava: Kalligram.

Po niekoľkých nedávnych individuálnych slovenských a českých pokusoch napísaných s úmyslom ponúknuť odbornej i laickej čitateľskej verejnosti prehľad dejín politického myslenia (napr. Kulašik 2013; Valeš 2013; Krsková 2011) a monumentálnom českom projekte, z ktorého plánovaných štyroch zväzkov boli doposiaľ vydané dva (Herold, Müller a Havlíček 2012a a 2012b), sme sa v uplynulom roku dočkali aj kolektívneho diela podobného typu vydaného na Slovensku. Mnohočlenný autorský kolektív vybraných filozofov a politológov ponúkol prehľadného sprievodcu kľúčovými autormi a smermi z oblasti histórie ideí, ako sa dejiny politických teórií nazývajú v anglicky hovoriacom svete. Hneď na úvod je potrebné podotknúť, že už projekt samotný si zaslúži vysoké ocenenie, a to aj napriek viacerým formálnym a vecným nedostatkom, ktoré priblížime na nasledujúcich riadkoch. Pozitívne treba oceniť erudovanosť prezentovaných v jednotlivých kapitolách, ktoré sú vzhľadom na svoj obsah radené prevažne chronologicky, pričom prvá kapitola, veľmi pútavo a poučne napísaná F. Novosádom, „otvára“ problematiku priblížením toho, čo tvorí skutočné *ratio* dejín sociálnych a politických teórií. Veľmi silná tradícia štúdia antickej filozofie na Slovensku sa prejavila v kapitolách 2–8, autormi ktorých sú M. Porubjak, V. Suvák, A. Kalaš, U. Wollner a P. Labuda. Ako dobré rozhodnutie editorov sa ukázalo prizvať na spoluprácu tak už dobre etablovaných a známych predstaviteľov slovenskej vedeckej obce (V. Manda, I. Buraj, E. Višňovský, M. Muránsky, T. Sedová či M. Čarnogurská), ako aj mladších reprezentantov, teda nastupujúcu vedec-kú generáciu (napr. P. Labuda, L. Blaha, M. Fišerová). Títo a ďalší preukázali vo svojich

statiach hlbokú znalosť nimi analyzovanej problematiky a pripravili kvalitné a poučné príspevky. Zaiste preto nebude nepatričné konštatovať, že kniha by mohla ašpirovať na to, aby sa ako sekundárna literatúra dostala do zoznamu povinne čítaných náučných diel pre všetkých študentov (a učiteľov) sociálnej filozofie a politológie, ako aj iných príbuzných disciplín z oblasti spoločenských a humanitných vied. Samozrejme, po odstránení nedostatkov a niektorých kritických momentov, na ktoré teraz upriamime našu pozornosť.

Na kolektívnej monografii sa podieľal, ako už bolo spomenuté, rozsahom veľký kolektív autorov a autoriek pričom sa, žiaľ, táto skutočnosť dosť výrazne odráža aj na charaktere jednotlivých kapitol, kvôli rôznorodosti ktorých má text od žiaducej homogenity pomerne ďaleko a miestami konverguje skôr k unifikovanejšiemu zborníku. Niektoré príspevky sú (v porovnaní s inými) typické jednak neproporčnou dĺžkou, odlišným spôsobom citovania (odkazy na citovanú literatúru sú umiestnené raz pod čiarou, inokedy priamo v texte), ako aj slabou jazykovou korektúrou. Zjavné je to z pomerne veľkého množstva preklepov, gramatických a štylistických chýb typu „základné európske tradície európskeho [...] myslenia“ (s. 314) či „[v] období rokov 1792 až 1734 utrpel [...]“ (s. 315). Z textu Františka Novosáda sa zas napríklad nechtiac dozvieme, na akú dejinnú udalosť (evidentne tzv. Víťazný február) zrejme myslel autor, keď písal o roku vzniku *Manifestu komunistickej strany*: „Vo februári 1948 vydáva [K. Marx, pozn. M. S.] spolu s F. Engelsom *Komunistický manifest* [...]“ V tej istej kapitole (s. 410) sa tiež dočítame, že významnou Engelsovou prácou na ekonomickú tému je *Náčrt politickej ekonómie*, pričom správny názov tohto diela znie *Náčrt kritiky politickej ekonómie* (ukážky ďalších chýb pozri Halas 2013, 822). Viacerí autori a viaceré autorky sa vo svojich príspevkoch nevyhli používaniu kliše výrazov a fráz, ako napríklad: „patrí k najznámejším filozofom“ (s. 690), „najznámejšie diela libertarianizmu [...]“ (s. 690), „[...] je nesporne jeden z najoriginálnejších a najvplyvnejších mysliteľov 20. storočia [...]“ (s. 632), „[...] patrí k najvplyvnejším a najvýraznejším mysliteľom 20. storočia“ (s. 602), „[...] patril [...] k najznámejším a iste i najvplyvnejším mysliteľom [...]“ (s. 521), „[...] je eminentnou postavou filozofie [...]“ (s. 487), „[...] patrí medzi vrcholné filozofické učenia 19. storočia“ (s. 468), „[...] patrí medzi najvplyvnejšie osobnosti dejín myslenia [...]“ (s. 85). Kapitoly venované niektorým teoretikom sa začínajú strohým životopisom postavenom na faktoch, iné (najmä z pera F. Novosáda) ponúkajú skôr beletrizované, ale o to živšie a pre čitateľa pútavejšie úvody. Heterogenita autorských prístupov k skúmanej látke sa prejavuje aj iným spôsobom. V kapitole o sv. Augustínovi z pera Miroslava Kocúra je autorova pozornosť zúžená výlučne na opis jednotlivých častí Augustínovho diela *Vyznania* (lat. *Confessiones*), pričom napríklad dielo *De civitate Dei* (prekladané ako „O Božej obci“, „O Božom štáte“ alebo aj „Boží štát“), také kľúčové pre priblíženie Augustínových politických názorov, je spomenuté len akoby mimochodom. Iste, len ťažko možno namietat proti tomu, že by dnes bolo vhodné zaujímať sa o tento Augustínov „introvertný ponor plný sebareflexie“ (s. 142). No ako sa vo svojej recenzii výstižne rečnícky pýta J. Halas: „Ale prečo práve v *Dejinách sociálneho a politického myslenia*“ (Halas 2013, 821)? Taktiež 45. kapitola, autorom ktorej je Gabriel Pirický – „Alláh

ako jediný zákonodarca: sociálno-politické myslenie v isláme“ – je do istej miery sporná. Pirický v nej podáva skôr dejiny politického islamu než islamského politického myslenia ako takého. Navyše, pre čitateľa citlivého na spisovný slovenský jazyk je neakceptovateľné a zbytočne rušivé, že autor používa formy slov „Alláh“ a „islám“, ktoré sa zásadne odkláňajú od kodifikovanej podoby uvedenej v platných *Pravidlách slovenského pravopisu*, zvlášť, keď takéto používanie nie je nikde v texte relevantne odôvodnené.

Napriek tomu, že všetky kapitoly podávajú v prevažnej miere skôr faktografické poznatky a čitateľskú obec majú viac poučiť než formovať jej názor, s niektorými pasážami možno z obsahovej stránky aj polemizovať. Marina Čarnogurská si napríklad v úvode svojej kapitoly „Čína: Podnebesia a nevyhnutné správanie ľudí v ňom (základné charakteristiky čínskeho sociálneho a politického myslenia)“ subjektívne ťažká nad odmietavým postojom západnej civilizácie k východným kultúram a ich myšlienkovému odkazu. Jedným dychom zároveň dodáva (so zjavnou dávkou vnútornej spokojnosti), že „[n]ašťastie kresťanský Západ už prestal byť jediným pánom sveta a »hon na pohanov« a celá tá bezohľadne krutá fyzická i duchovná likvidácia »pohanov« [...] je teda už minulosťou“ (s. 749). Ďalším príkladom, ktorý vyvoláva v čitateľovi viac otázok než odpovedí, sú autorkine aklamácie typu: „Mnohí ho [Mao Cetunga, pozn. M. S.] zjednodušené považujú len za svojského čínskeho marxistu, komunistu a materialistu, no ja si myslím, že ani jedno z toho nie je úplne pravda!“ (s. 768, zvýraznenie M. S.). Možno si oprávnene klásť otázku, či tento typ úvah patrí do takéhoto typu literatúry a nemal by byť skôr súčasťou odborných esejí, teda žánru, ktorý by lepšie zodpovedal zámeru autorky. Rovnako tiež môžeme polemizovať aj s ďalším tvrdením M. Čarnogurskej, podľa ktorej obyvatelia územia dnešnej Číny v 3. tisícročí pred Kristom „vôbec nepotrebovali vieru v transcendentného Boha-Vládca [...]“ (s. 750), pričom o niekoľko riadkov ďalej píše, že vtedajší šamani predsa len „komunikovali [...] s ich najvyšším posmrtným Vládcom-Najvyšším Predkom“ (s. 750). Či už pomenujeme najvyššiu transcendentálnu entitu, ktorej existenciu nie je možné empiricky dokázať ako „Boh“, „Alah“, „Jahve“ alebo „Vládca-Najvyšší Predok“, nejde náhodou stále o tú istú bytosť? Nemohol by byť čínsky „Vládca-Najvyšší Predok“ nazvaný ako Boh, prípadne by mu nemohli byť pripísané božské atribúty? Bez úmyslu spochybniť erudovanosť autorky, poprednej slovenskej sinologičky, by sme mohli podotknúť, že politické myslenie Číny je možné priblížiť aj menej „citovo angažovaným“, čiže nezaujatým a faktografickým spôsobom, ako to nedávno učinil napríklad Lukáš Valeš (2013: 40–53) vo svojich *Dějinách politického myšlení od staroveku po Machiavelliho*.

Azda najzávažnejšia pripomienka sa týka zaradenia niektorých analyzovaných autorov do zväzku a súčasne vynechania niektorých kľúčových postáv a smerov politického myslenia. Editori síce v úvode uvádzajú, že absencia niektorých sociálnych a politických teoretikov je dôsledkom limitovaného autorského zázemia, prípadne pracovnej zaneprázdnenosti potenciálnych autorov a autoriek (s. 10), no aj napriek tomu sa nemožno ubrániť pochybnosti, že by slovenská (prípadne aj česká) vedecká politologická a filozofická obec nedokázala poskytnúť dostatočne erudovaných (a zároveň aj

ochotných) autorov a autorky, pre ktorých by bolo nepochybne cťou, keby sa mohli spolupodieľať na príprave takého výnimočného diela, akým je komplexný a systematický prehľad dejín sociálneho a politického myslenia v slovenskom jazyku. Ā propozitológia. Hoci história ideí je doménou tak filozofie, ako aj politickej vedy, zástupcovia druhej z menovaných disciplín tvoria v autorskom kolektíve viditeľnú menšinu. K nadobudnutiu politologického vzdelania sa otvorene v časti „O autoroch“ hlásia len Ľ. Blaha a T. Zálešák. Prevažná časť zvyšku kolektívu je tvorená odborníkmi a odborničkami z radov filozofie, pričom dominantné zastúpenie majú osoby s istým druhom afiliácie k Univerzite Komenského v Bratislave (buď tam študovali, alebo tam pôsobia, alebo oboje), prípadne k vedeckým pracoviskám Slovenskej akadémie vied, patria teda do určitého „bratislavského filozofického okruhu“. Medzi vzácne výnimky patrí napr. P. Labuda (VŠ vzdelanie dosiahnuté na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici, pôsobiaci toho času na Katolíckej univerzite v Ružomberku) či V. Leško (vyštudoval na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, kde aj pedagogicky pôsobil). Āalší autori a autorky, hoci aj aktuálne nepôsobiaci momentálne na niektorom z bratislavských pracovísk, buď vzdelanie (magisterské alebo doktorské) na Univerzite Komenského v Bratislave nadobudli, alebo v hlavnom meste Slovenskej republiky v minulosti vedecky pôsobili. Pokiaľ autorský okruh ostáva takto zúžený, nemožno sa čudovať, že mnohí myslitelia a celé školy, resp. teoreticko-politické prístupy v recenzovanom diele absentujú. Z mnohých spomeňme aspoň monarchomachov, súčasný neokonzervativizmus, politické myslenie federalizmu, kritickú teóriu Frankfurtskej školy, analytický marxizmus, katolícku sociálnu náuku, teológiu oslobodenia, sociálnych utopistov, anarchistov alebo koncepcie E. Rotterdamského, J. Bodina, T. Painea, A. de Tocquevilla, C. Schmitta, A. Gramsciho, V. I. Lenina, J. Maritaina, J. B. Metza, A. J. Toynbeeho, P. A. Sorokina (keď má v monografii vlastnú kapitolu O. Spengler, ostáva nejasné, prečo nie aj Toynbee a Sorokin), M. Bookchina a mnohých, mnohých Āalších, vrátane teoretikov a teoretičiek ako napr. E. Laclau (1935–2014) či Ch. Mouffe. Ešte žijúcim osobnostiam politického a sociálneho myslenia sa totiž venujú len kapitoly M. Fišerovej (o J. Rancièrovi), Ľ. Kobovej (o feminizme) a Z. Palovičovej (o komunitarizme). Zároveň možno vyjadriť počudovanie nad zaradením takých autorov, ako sú E. Husserl či M. Heidegger, ktorých dielo – akokoľvek významné a prelomové – len ťažko môžeme zaradiť do „klasického kánonu“ sociálno-politických teoretikov, keďže ťažiskom ich výskumu boli najmä ontologické otázky. Editori v úvode „so sympatickou sebakritickosťou“ (Halas 2013: 820) priznávajú, že dielo ako celok je „pripravené na reedíciu aj s doplnením príslušných chýbajúcich kapitol“ (s. 10). To je síce potešujúca informácia, najmä vzhľadom na očakávaný (a potvrdzujúci sa) záujem širokej verejnosti o tento titul, na druhej strane však, pokiaľ ostane autorský okruh aj naĀalej zúžený viac-menej na prispievateľov majúcich isté prepojenie na bratislavské vedecké pracoviská, ostanú pokorné vyjadrenia o „limitovanom autorskom zázemí“ objektívne blokujúcom širší „tvorivý rozlet“ len čírym alibizmom. Ak sa v budúcnosti editori odhodlajú osloviť na prípravu avizovanej reedície viacerých teoretikov a teoretičky z mimobratislavského

prostredia (a veru je z čoho vyberať!), bude to rozhodne pozitívna správa čo sa kvality takto koncipovaného budúceho diela týka.

Použitè zdroje

- HALAS, Juraj (2013): František Novosád – Dagmar Smreková (eds.): *Dejiny sociálneho a politického myslenia*. Bratislava: Kalligram, 2013 (Recenzia). *Filozofia*, roč. 68, č. 9, s. 819–822.
- HEROLD, Vilém, MÜLLER, Ivan a HAVLÍČEK, Aleš (2012a): *Dějiny politického myšlení. Politické myšlení raného křesťanství a středověku*. Praha: Oikoymenth.
- HEROLD, Vilém, MÜLLER, Ivan a HAVLÍČEK, Aleš (2012b): *Dějiny politického myšlení. Politické myšlení pozdního středověku a reformace*. Praha: Oikoymenth.
- KRSKOVÁ, Alexandra (2011): *Dejiny politickej a právnej filozofie*. Bratislava: Iura Edition.
- KULAŠIK, Peter (2013): *Z dejín normatívnej politickej teórie. Od Platóna po Rawlsa*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.
- VALEŠ, Lukáš (2013): *Dějiny politického myšlení od starověku po Machiavelliho*. Kolinec: AgAkcent.